

Hədəfdə ziyalılar idi

Zəngin yeraltı və yerüstü sərvətlərimiz, ölkəmizin geostrateji coğrafi mövqeyi həmişə Azərbaycan uğrunda savaşa başlıca səbəbi olub. 1920-ci ildə qanlı qırğınlar törədir Azərbaycanı "sahiblənmə" bölshevik Rusiyası dərhal da siyasi repressiyalara başlayıb.

Xalqımıza gözdağı verib, onu qorxutmaq niyyətinə düşən bölsheviklər ilk növbədə Cümhuriyyət Ordusunda xidmət edən milli ruhlu zabıtlərimizi aradan götürməyə başlayıblar. Güllələnmələr arasında Azərbaycan Ordusunun 12 generalı, 27 polkovnik və podpolkovniki, 46 kapitan, ştabkapitan, poruçik və podporuçiki, 146 praporşik və podpraporşiki, 267 digər hərbi qulluqçusu da var idi.

1920-ci ildən başlayan repressiyalar 1950-ci illərin əvvəlinə qədər davam etdi. Bu müddət ərzində işə düşən Stalin repressiya maşını Azərbaycan xalqının ali hakimiyyət rəhbərlərindən tutmuş ruhanilərə, ziyalılara, varlı kəndlilərə kimi Azərbaycan əhalisinin bütün təbəqəsinə toxunmuşdu. Repressiyalara əksinqilabi fəaliyyətdə, casusluqda, antisovet təbliğati aparmaqda şübhəli bilinən ziyalılar, əmlaklarının milliləşdirilməsinə etiraz edən "qolçomaq"lar, ateizmə qarşı dirəniş göstərən din xadimləri cəlb edilirdi.

Azərbaycanda kütləvi repressiya əsasən üç mərhələdə - 1920-ci illərdə, 1927-ci və 1937-1938-ci illərdə baş tutmuş "Böyük təmizləmə" və ya "Yejovşına" əməliyyatı zamanı baş vermişdir. Bu dövr Azərbaycanı 20 il idarə etmiş Mircəfər Bağirovun rəhbərliyi vaxtını əhatə edirdi. Mircəfər Bağirov 1937-ci il yanvarın 29-da Azərbaycan K(b)P MK Bürosunun iclası keçirilən zaman partiyanın Mərkəzi Komitəsinin Təbliğat, təşviqat və mətbuat şöbəsinin müdiri Mikayıl Hüseynovu trotskiçi adlandırdı və onu dərhal partiya sıralarından, tutduğu vəzifələrdən kənarlaşdırdı. Bu, 1937-ci ilin kütləvi repressiyalarına yol açan başlıca cığır idi. Bununla rəhbər xalq düşmənlərinə qarşı mübarizəni öz "aparət"ından başlamaqla digərlərinə də "fəal olun" mesajını ötürdü.

Azərbaycanda Sumbatovun, Gerasimovun, Qriqoryanın,

Markaryanın, Borşovun və başqalarının "işə başlamaları" ilə ölüm maşını öz fəaliyyətini daha da intensivləşdirdi. Təsadüfi deyil ki, məhkəmə zamanı hər bir xalq düşməninə yalnız 15-20 dəqiqə vaxt ayrılırdı. Bir gündə 96 nəfərin, ayda 2880 nəfərin qətlinə fərman verilirdi. O illərdə repressiya olunanların əksəriyyəti alimlər, yazıçılar, şairlər, bir sözlə, Azərbaycan xalqının görkəmli elm və mədəniyyət xadimləri idilər. Məqsəd Azərbaycan xalqını ziyalisiz qoymaq, milli ruhdan, milli düşüncədən məhrum etmək idi. Repressiya qurbanlarının ilk nümayəndələrindən olan Bəkir Çobanzadə türk dili və ədəbiyyatı sahəsində 100-ü Azərbaycan dilində olmaqla 150 kitabın və dəyərli məqalələrin müəllifi idi. Bəkir Çobanzadə təkcə SSRİ-də yox, Avropa ölkələrində də kifayət qədər tanınmış elm adamı idi. 27 yaşında doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdi. 1924-cü ildə - 31 yaşında Kırım Universitetinin rektoru olmuşdu. Elə həmin il "Yeni Türk Əlifbası Komitəsinin" dəvəti ilə Bakıya gəlmiş və ortaq türk əlifbasının hazırlanması üçün fəaliyyətə başlamışdı. 1937-ci il yanvarın 28-də həbs olunmuşdu.

Bəkir Çobanzadə fevralın 7-9-da dindirilir. O, etiraf edir ki, 1926-cı ildə əksinqilabi-millətçi qrup yaradıb, hətta Kırım "milli firqəsi" ilə Müsavat Partiyası arasında danışıqlar da aparıb. Onun həbsinə daha bir tutarlı

səbəb isə Ruhulla Axundovla daim əlaqədə olması idi...

1937-ci ilin repressiya qurbanlarından biri də iyulun 15-də həbs olunan "Qızıl Azərbaycan aşığı" - Aşıq Bilaldı. Mirzə Bilalın evində axtarış aparən "istin-taqçı"lar onun mal-qarasını, atını, ustadlardan topladığı şeirləri, dastanlardan ibarət arxivini, özünün yazdığı şeirləri, cürə sazını, bir sözlə, nəyi varsa alıb gedirlər. Uzunmüddətli işgəncələrə məruz qalan el sənətkarı məcbur olub saxta ittihamlara imza atır. Noyabrın 26-dan 27-nə keçən gecə erməni Q.B. Martirosovun qərarı və Sumbatovun göstərişi ilə 65 yaşlı aşıq güllələnir. Həmin gecə onunla birlikdə daha 50 nəfərə verilən ölüm hökmü icra olunur.

Azərbaycanda "təmizləmə" əməliyyatı keçirən Sumbatyanların, Martirosovların, Gerasimovların məqsədi "xalq düşmənləri ilə mübarizə" adı altında xalqımızın işıqlı genofondu nu məhv etmək idi. Hüseyn Cavid, Əhməd Cavad, Yusif Vəzir Çəmənəminli, Mikayıl Müşfiq, Salman Mümtaz, Vəli Xulufu, Bəkir Çobanzadə, Hənəfi Zeynallı, Abbas Mirzə Şərifzadə, Əmin Abid, Ömər Faiq Nemanzadə, Seyid Hüseyn, Umgülsüm Sadıqzadə, Sultanməcrid Qəni-zadə kimi ziyalılarımızı aradan götürməklə buna qismən də olsa, nail ola bildişdilər.

*Elşən QƏNİYEV,
"Azərbaycan"*